

Σύλλογος
Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας
«σὺν Ἀθηνᾶ»

ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΛΑΤΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Σάββατο, 15 Οκτωβρίου 2016

Πλάτων, Πολιτεία

Βιβλίο 4^ο

ΓΕΝΙΚΑ: Η ΑΡΕΤΗ ΣΤΟΥΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥΣ

- Η αρετή είναι κοινό ζητούμενο στους περισσότερους από τους αρχαίους Έλληνες στοχαστές.
- Βασική είναι η θέση τους όσον αφορά το διδακτό της αρετής, ότι η αρετή είναι γνώση και άρα διδάσκεται.
- Είναι επιθυμητή αυτή καθαυτή και όχι για τα οφέλη που απορρέουν από αυτή ή τους κινδύνους που συνοδεύει η έλλειψή της.
- Επιδεικνύουν παράλληλα ή ως αποτέλεσμα της θέσης αυτής (που έχει συνδεθεί κυρίως με τον Σωκράτη) μετριασμένη αυστηρότητα προς το ανθρώπινο πρόσωπο.

ΠΙΤΤΑΚΟΣ Ο ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ

[ένας από τους 7 σοφούς]

**Χαλεπόν ἐσθλὸν
ἔμμεναι**

«Εἶναι δύσκολο να εἶναι κανεὶς
καλός.»

(testimonia 2.11)

- Είδαμε στην πλατωνική *Πολιτεία*, που αφορά την αρετή της δικαιοσύνης, ότι ήδη αρκετά νωρίς (2^ο βιβλίο) ζητούμενο γίνεται η εξέταση της απόκτησης ή στέρησης της δικαιοσύνης αυτής καθαυτής ανεξάρτητα από τις εξωτερικές επιπτώσεις [αμοιβή-τιμωρία]

ΓΛΑΥΚΩΝ

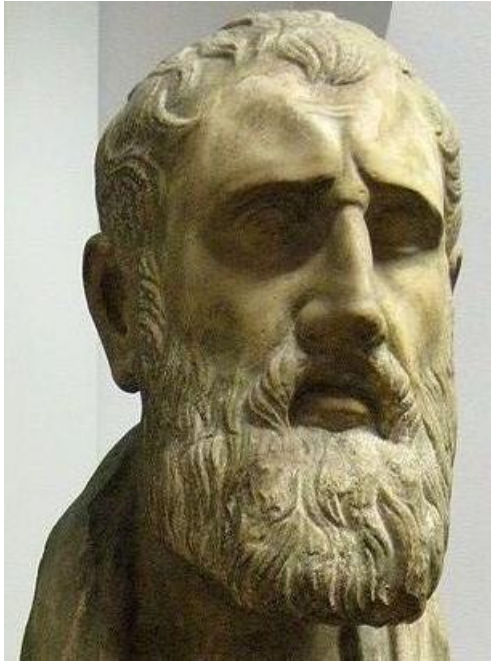
ἐπιθυμῶ γὰρ ἀκοῦσαι τί τ' ἔστιν ἑκάτερον καὶ τίνα ἔχει δύναμιν αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἐνὸν ἐν τῇ ψυχῇ, τοὺς δὲ μισθοὺς καὶ τὰ γιγνόμενα ἀπ' αὐτῶν ἔᾶσαι χαίρειν. «Θέλω να ακούσω τί είναι το καθένα (η δικαιοσύνη και η αδικία) και τί επίδραση έχει από μόνο του στην ψυχή, οι απολαβές και τα ωφέλη ας πάνε στο καλό.» (Πλάτων, *Πολιτεία* 2.358.b.4-7)

ΑΔΕΙΜΑΝΤΟΣ

μη οὖν ἡμῖν ἐνδείξῃ μόνον τῷ λόγῳ ὅτι δικαιοσύνη
ἀδικίας κρεῖττον, ἀλλὰ καὶ τί ποιοῦσα ἑκατέρω τὸν ἔχοντα
αὐτὴ δι' αὐτήν, ἐάντε λανθάνῃ ἐάντε μὴ θεοὺς τε καὶ
ἀνθρώπους, ἢ μὲν ἀγαθόν, ἢ δὲ κακόν ἐστι.

(Πλάτων, *Πολιτεία* 2.367.e.1-5)

«Μην μας εξηγείς λοιπόν μόνο με επιχειρήματα πως η δικαιοσύνη είναι ανώτερη/προτιμότερη από την αδικία, αλλά τι συμβαίνει σε όποιον χαρακτηρίζεται από αυτήν, είτε διαφύγει την προσοχή θεών και ανθρώπων, είτε όχι, [να φανεί] ότι η μία είναι αγαθό, ενώ η άλλη είναι κακό.»

ΖΗΝΩΝ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ

4^{ος}-3^{ος} αι. π.Χ.

Ιδρυτής της Στοάς

*Τὴν τ' ἀρετὴν διάθεσιν εἶναι ὁμολογουμένην:
καὶ αὐτὴν δι' αὐτὴν εἶναι αἰρετὴν, οὐ διὰ
τινα φόβον ἢ ἐλπίδα ἢ τι τῶν ἕξωθεν.
ἐν αὐτῇ τ' εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν,
ἅτ' οὕση ψυχῇ πεποιημένη πρὸς τὴν
ὁμολογίαν παντὸς τοῦ βίου.*

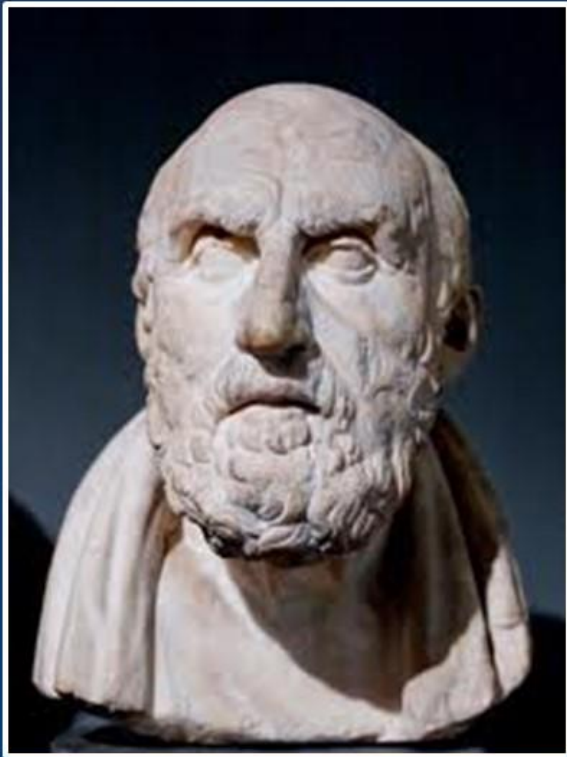
«Ἡ ἀρετὴ εἶναι προδιάθεσις ἐναρμονισμένη
μετὰ τὴν φύσιν, καὶ πρέπει νὰ τὴν ἐπιλέγει
κανεὶς γιὰ αὐτὴ τὴν ἰδίαν, ὄχι γιὰ κάποιον
φόβο ἢ προσδοκίαν ἢ οἰδιόποτε ἐξωτερικόν.
Σε αὐτὴν [τὴν ἀρετὴν] βρίσκεται ἡ εὐτυχία,
γιατὶ ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις
ποὺ φέρνει ἀρμονία σὲ ολόκληρη τὴν ζωὴν.»
(πηγή: Διογ. Λαέρτιος 7.89)

ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΘΕΣΕΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ

[92] Παναίτιος μὲν οὖν δύο φησὶν ἀρετάς,
θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν: ἄλλοι δὲ λογικὴν καὶ
φυσικὴν καὶ ἠθικὴν: τέτταρας δὲ οἱ περὶ Ποσειδώνιον
καὶ πλείονας οἱ περὶ Κλεάνθην καὶ Χρύσιππον καὶ
Ἀντίπατρον. ὁ μὲν γὰρ Ἀπολλοφάνης μίαν λέγει, τὴν
φρόνησιν.

«Ο Παναίτιος διέκρινε τις ἀρετές σε δύο κατηγορίες,
θεωρητικές και πρακτικές, ἄλλοι διακρίνουν [σε τρεις]:
λογικές, φυσικές και ἠθικές. Στη σχολή του Ποσειδώνιου
διέκριναν τέσσερις και ἀκόμη περισσότερες διέκριναν στις
σχολές του Κλεάνθη και του Χρύσιππου και του Ἀντίπατρου.
Ο Ἀπολλοφάνης πάλι λέει ὅτι εἶναι μία, ἡ φρόνηση.»

Χρύσιππος ο Σολέας
ή Ταρσέας
3^{ος} αιώνας π. Χ.

ΟΙ ΑΡΕΤΕΣ ΤΩΝ ΣΤΩΙΚΩΝ 1. ΦΡΟΝΗΣΗ

*τὴν μὲν φρόνησιν εἶναι ἐπιστήμην
κακῶν καὶ ἀγαθῶν καὶ οὐδετέρων.*

«Φρόνηση εἶναι ἡ γνῶση τοῦ τί εἶναι
κακό, τί εἶναι καλό καὶ τί εἶναι
αδιάφορο.»

(πηγή: Διογένης Λαέρτιος 7.93)

4^ο ΒΙΒΛΙΟ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΑΔΕΙΜΑΝΤΟΣ [419a]

καὶ ὁ Ἀδείμαντος ὑπολαβὼν, τί οὖν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀπολογήσῃ, ἐάν τις σε φῆ μὴ πάνυ τι εὐδαίμονας ποιεῖν τούτους τοὺς ἄνδρας, καὶ ταῦτα δι' ἑαυτούς, ὧν ἔστι μὲν ἡ πόλις τῇ ἀληθείᾳ, οἱ δὲ μηδὲν ἀπολαύουσιν ἀγαθὸν τῆς πόλεως, οἷον ἄλλοι ἀγροὺς τε κεκτημένοι καὶ οἰκίας οἰκοδομούμενοι καλὰς καὶ μεγάλας

«Καὶ ὁ Ἀδείμαντος παρεμβαίνοντας εἶπε. Τί ἔχεις νὰ ἀπαντήσῃς Σωκράτη, ἀμα σου πει κάποιος ὅτι δὲν τοὺς κάνεις καὶ πολὺ εὐτυχισμένους αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μάλιστα κατὰ ἓνα τρόπο που εἶναι σαν νὰ οφείλεται σ' αὐτούς, ἀφοῦ ἡ πόλις εἶναι μὲν οὐσιαστικὰ δική τους, αὐτοὶ ὅμως δὲν ἀπολαμβάνουν κανένα ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς, ὅπως ἄλλοι ἀρχόντες σε ἄλλες πόλεις που καὶ χωράφια ἔχουν καὶ σπίτια χτίζουν ωραία καὶ μεγάλα»

καὶ ταύταις πρέπουσαν κατασκευὴν κτώμενοι, καὶ
θυσίας θεοῖς ἰδίας θύοντες, καὶ ξενοδοκοῦντες, καὶ δὴ καὶ
ἅ νυνδὴ σὺ ἔλεγες, χρυσόν τε καὶ ἄργυρον κεκτημένοι
καὶ πάντα ὅσα νομίζεται τοῖς μέλλουσιν μακαρίοις
εἶναι; ἀλλ' ἀτεχνῶς, φαίη ἄν, ὥσπερ ἐπίκουροι
μισθωτοὶ

«Ἐπιπλῶνοντάς τα ἀνάλογα, καὶ τὶς θυσίαις τοὺς προφέρουν
στοὺς θεοὺς καὶ ξένους υποδέχονται καὶ φιλοξενοῦν καὶ γιὰ
να ρθούμε σ' αὐτό που τώρα δε ἔλεγες, χρυσάφι καὶ ἀσήμι
διαθέτουν καὶ γενικὰ ὅλα ὅσα θεωροῦνται ἀπαραίτητα γιὰ
να εἶναι κανεὶς εὐτυχισμένος; Αὐτοὶ ἐδῶ, θὰ μπορούσε νὰ σου
πεῖ κάποιος, ἔχουν ἐγκατασταθεῖ στὴν πόλιν ἀπλῶς ὡς
μισθοφόροι καὶ δὲν κάνουν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ τὴν
φρουροῦν.»

ΣΩΚΡΑΤΗΣ [420b]

τὸν αὐτὸν οἶμον, ἣν δ' ἐγώ, πορευόμενοι εὐρήσομεν, ὡς ἐγῶμαι, ἃ λεκτέα. ἐροῦμεν γὰρ ὅτι θαυμαστὸν μὲν ἂν οὐδένεῖη εἰ καὶ οὗτοι οὕτως εὐδαιμονέστατοί εἰσιν, οὐ μὴν πρὸς τοῦτο βλέποντες τὴν πόλιν οἰκίζομεν, ὅπως ἔν τι ἡμῖν ἔθνος ἔσται διαφερόντως εὐδαιμον, ἀλλ' ὅπως ὅτι μάλιστα ὅλη ἡ πόλις.

«Ακολουθώντας τον ίδιο δρόμο [που ακολουθούμε ως τώρα] θα βρούμε νομίζω τί πρέπει να ειπωθεί. Θα του πούμε δηλαδή ότι δεν θα ήταν διόλου παράξενο να θεωρήσουμε αυτούς τους ανθρώπους και υπό αυτές τις συνθήκες τρισευτυχισμένους, καθώς εμείς δεν θεμελιώνουμε την πόλη αποβλέποντας στο πως θα είναι κάποια κοινωνική ομάδα ιδιαίτερα ευτυχισμένη, αλλά ολόκληρη η πόλη να ευτυχεί όσο το δυνατό περισσότερο.»

ᾤθημεν γὰρ ἐν τῇ τοιαύτῃ μάλιστα ἂν εὐρεῖν
δικαιοσύνην καὶ αὖ ἐν τῇ κάκιστα οἰκουμένη ἄδικίαν,
κατιδόντες δὲ κρῖναι ἂν ὃ πάλαι ζητοῦμεν. νῦν μὲν οὖν, ὡς
οἴομεθα, τὴν εὐδαίμονα πλάττομεν οὐκ ἀπολαβόντες
ὀλίγους ἐν αὐτῇ τοιούτους τινὰς τιθέντες, ἀλλ' ὅλην:

«Γιατί σκεφτήκαμε ὅτι σε μια τέτοια πολιτεία θα ἦταν
δυνατόν να εντοπίσουμε τη δικαιοσύνη, ὅπως πάλι σε μια
πολιτεία κάκιστα συγκροτημένη την αδικία, και
παρατηρώντας τις και τις δύο να σχηματίσουμε οριστική
γνώμη σχετικά με το ζήτημα που εδώ και πολλή ὥρα μας
απασχολεῖ. Ἐτσι λοιπόν τώρα, ὅπως πιστεύουμε, φτιάχνουμε
την ευτυχισμένη πολη, ὄχι ξεχωρίζοντας μέσα σ'αυτήν
κάποιους λίγους που θα τους κάνουμε ευτυχισμένους, ἀλλά
κάνοντάς την ὅλη ευτυχισμένη.»

ΕΧΕΙ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ
ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων ἐλάττων λόγος: νευρορράφοι γὰρ
φαῦλοι γενόμενοι καὶ διαφθαρέντες καὶ προσποιησάμενοι
εἶναι μὴ ὄντες πόλει οὐδὲν δεινόν, φύλακες δὲ νόμων τε
καὶ πόλεως μὴ ὄντες ἀλλὰ δοκοῦντες ὁρᾷς δὴ ὅτι πᾶσαν
ἄρδην πόλιν ἀπολλύασιν, καὶ αὖ τοῦ εὖ οἰκεῖν καὶ
εὐδαιμονεῖν μόνοι τὸν καιρὸν ἔχουσιν.’ «Και για τα άλλα
επαγγέλματα, το πράγμα δεν έχει πολύ σημασία. Αν π.χ.
κάποιοι μπαλωματήδες ξεφύγουν, και παριστάνουν τους
μπαλωματήδες, ενώ δεν είναι, δεν χάλασε κι ο κόσμος. Όταν
ὅμως οι φύλακες των νόμων και της πόλης στην
πραγματικότητα δεν είναι, αλλά εμφανίζονται ως τέτοιοι,
βλέπεις και μόνος σου ότι την ρημάζουν την πόλη ολόκληρη
συθέμελα και ότι μόνο οι πραγματικοί φύλακες μπορούν να
την διοικήσουν καλά και να την κάνουν να ευτυχεί.»

εἰ μὲν οὖν ἡμεῖς μὲν φύλακας ὡς ἀληθῶς
[421b] ποιούμεν ἤκιστα κακούργους τῆς πόλεως, [...].
σκεπτέον οὖν πότερον πρὸς τοῦτο βλέποντες τοὺς φύλακ
ας καθιστῶμεν, ὅπως ὅτι πλείστη αὐτοῖς εὐδαιμονία
ἐγγενήσεται, ἢ τοῦτο μὲν εἰς τὴν πόλιν ὅλην βλέποντας
θεατέον εἰ ἐκείνη ἐγγίγνεται

«Αν λοιπόν εμεῖς πραγματικά φτιάχνουμε φύλακες τέτοιους που να μην προξενούν την παραμικρή βλάβη στην πόλη [...] ας σκεφτούμε τί από τα δύο θα κάνουμε: θα θεσπίσουμε στην πόλη τους φύλακες αποβλέποντας σε τούτο, πως δηλαδή θα εξασφαλιστεί σ'αυτούς όσο το δυνατόν περισσότερη ευτυχία ἢ ἡ ευτυχία εἶναι κάτι που πρέπει να δούμε αν εξασφαλίζεται για ὅλη την πόλη;»

ΠΛΟΥΤΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΤΑΣΤΡΕΦΟΥΝ ΤΗΝ ΠΟΛΗ

ἕτερα δὴ, ὡς ἔοικε, τοῖς φύλαξιν ἠϋρήκαμεν, ἅ παντὶ τρόπῳ φυλακτέον ὅπως μὴ ποτε αὐτοὺς λήσει εἰς τὴν πόλιν παραδύντα. «Βρήκαμε λοιπόν κι ἄλλα πράγματα για τους φύλακές μας, που με κάθε τρόπο πρέπει να προσέχουν μήπως τρουπώσουν στην πόλη μας χωρίς να το καταλάβουν.»

[...] πλοῦτός τε, ἦν δ' ἐγώ, καὶ πενία: ὡς τοῦ μὲν τρυφήν καὶ ἀργίαν καὶ νεωτερισμὸν ἐμποιοῦντος, τῆς δὲ ἀνελευθερίαν καὶ κακοεργίαν πρὸς τῷ νεωτερισμῷ.

«Ο πλούτος, εἶπα, καὶ ἡ φτώχεια (δεν πρέπει να εἰσχωρήσουν στην πόλη). Γιατί το ἓνα φέρνει τρυφηλότητα, τεμπελιά καὶ ανατρεπτική διάθεση, το ἄλλο πάλι, ἐκτός ἀπὸ τὴν ανατρεπτική διάθεση φέρνει δουλοφροσύνη καὶ ἐξαχρείωση.»

[Πλάτων, *Πολιτεία* IV 422a]

Η ΕΠΑΡΚΗΣ ΕΚΓΥΜΝΑΣΗ ΚΑΙ ΣΚΛΗΡΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ
ΦΥΛΑΚΩΝ ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΕΙΨΗ
ΠΛΟΥΤΟΥ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΥΝ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΑΠΟ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ
ΑΛΛΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΓΙΑΤΙ Ο ΠΛΟΥΤΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΔΕΛΕΑΡ
ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΛΛΕΣ ΠΟΛΕΙΣ.

Ο ΑΔΕΙΜΑΝΤΟΣ ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΕΙ ΠΩΣ ΑΝ ΤΑ ΠΛΟΥΤΗ ΤΩΝ
ΑΛΛΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΣΥΣΣΩΡΕΥΤΟΥΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΠΟΥ
ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΠΛΟΥΤΗ, ΜΗΠΩΣ ΑΥΤΟ ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΠΛΟΥΤΗ. Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ
ΤΟΝ ΔΙΟΡΘΩΝΕΙ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΗΝ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ
ΠΟΛΗ. ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΕΙ ΟΤΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΗ ΜΕ
ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΟΧΗ ΕΙΝΑΙ ΜΟΝΟ ΑΥΤΗ Η ΙΔΕΑΤΗ
ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΟΥΝ, Η ΚΑΛΛΙΠΟΛΗ.

ΜΙΑ ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΟΧΙ ΠΟΛΛΕΣ

εὐδαίμων εἶ, ἦν δ' ἐγώ, ὅτι οἶει ἄξιον εἶναι ἄλλην τινὰ
προσειπεῖν πόλιν ἢ τὴν τοιαύτην οἴαν ἡμεῖς
κατεσκευάζομεν. «Τρισευτυχισμένος εἶσαι, εἶπα, αν νομίζεις
ὅτι μπορείς να αποκαλεῖς 'πόλη' οποιαδήποτε ἄλλη εκτός
από αὐτήν εδῶ ὅπως πάμε να την φτιάξουμε.»

ἀλλὰ τί μήν; ἔφη. «Γιατί ὄχι, εἶπε.»

μειζόνως, ἦν δ' ἐγώ, χρὴ προσαγορεύειν τὰς ἄλλας: ἐκάστ
η γὰρ αὐτῶν πόλεις εἰσὶ πάμπολλαι ἀλλ' οὐ πόλις.

«Για τις ἄλλες πρέπει να χρησιμοποιούμε κάποια λέξη που
να δηλώνει κάτι μεγαλύτερο, γιατί η καθεμία τους εἶναι
πάμπολλες πόλεις κι ὄχι μία πόλη.»

ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΠΛΟΥΣΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΦΤΩΧΩΝ

δύο μὲν, κἂν ὀτιοῦν ἦ, πολεμία ἀλλήλαις, [423a]

ἢ μὲν πενήτων, ἢ δὲ πλουσίων: «Δύο πόλεις εἶναι σε κάθε περίπτωση, εχθρικές ἢ μία στην ἄλλη: ἀπὸ τῆς μίας ἢ πόλεως τῶν φτωχῶν, ἀπὸ τῆς ἄλλης ἢ πόλεως τῶν πλουσίων.»

τούτων δ' ἐν ἑκατέρῳ πάνυ πολλαί, αἷς ἔαν μὲν ὡς μιᾷ προσφέρῃ, παντὸς ἀνάμαρτοις, ἔαν δὲ ὡς πολλαῖς, διδοὺς τὰ τῶν ἑτέρων τοῖς ἑτέροις χρήματά τε καὶ δυνάμεις ἢ καὶ αὐτούς, συμμάχοις μὲν αἰεὶ πολλοῖς χρήσῃ, πολεμίοις δ' ὀλίγοις. «Στην καθεμία ἀπὸ τῶν δύο ὑπάρχουν πάρα πολλές πόλεις, που ἂν τις ἀντιμετώπιζες σαν νὰ ἦταν μία, θὰ ἔχανες ὅλα, ἂν ὅμως τις ἀντιμετώπιζες ὡς πολλές καὶ ἔδινες στοὺς μὲν υλικούς πόρους καὶ τὸ δυναμικὸ τῶν δὲ ἢ ἀκόμη καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς, θὰ εἶχες πάντοτε συμμάχους πολλοὺς, ἐνῶ ἐχθρούς λίγους.»

ΕΙΝΑΙ ΔΥΣΕΥΡΕΤΗ ΠΟΛΗ ΜΕ ΕΝΟΤΗΤΑ

οὕτω γὰρ μεγάλην πόλιν μίαν οὐ ῥαδίως οὔτε ἐν Ἑλλησιν
οὔτε ἐν βαρβάροις [423β] εὐρήσεις, δοκούσας δὲ πολλὰς
καὶ πολλαπλασίας τῆς τηλικαύτης.

«Γιατί δεν θα βρεις εύκολα ούτε στην Ελλάδα, ούτε
οπουδήποτε αλλού πόλη έτσι μεγάλη που να είναι
στ' αλήθεια μία, ενώ πόλεις που φαίνονται τέτοιες θα βρεις
πολλές και πολλαπλάσια μεγαλύτερες από την δική μας.»

ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΕΚΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ:
ΟΧΙ ΣΕ ΒΑΡΟΣ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγώ, οὗτος ἂν εἴη καὶ κάλλιστος ὄρος τοῖς ἡμετέροις ἄρχουσιν, ὅσῃν δεῖ τὸ μέγεθος τὴν πόλιν ποιεῖσθαι καὶ ἡλικὴ οὔσῃ ὅσῃν χώραν ἀφορισαμένους τὴν ἄλλην χαίρειν ἔαν. «Συνεπῶς αὐτό, εἶπα, θα ἦταν καὶ τὸ καλύτερο μέτρο γιὰ τοὺς ἄρχοντές μας νὰ κανονίσουν τὸ μέγεθος ποὺ πρέπει νὰ ἔχει ἡ πόλις καὶ νὰ προσδιορίσουν ἀνάλογα τὰ ὅριά της ἐγκαταλείποντας τὴν υπόλοιπη ἑκταση.»

[...] μέχρι οὗ ἂν ἐθέλη αὐξομένη εἶναι μία, μέχρι τούτου αὐξέειν, πέρα δὲ μή. «Κατὰ τὴ γνώμη μου αὐτό: νὰ μεγαλώνει μέχρι ἐκεῖ ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι μεγαλώσει χωρὶς νὰ χάσει τὴν ἐνότητά της, παραπέρα ὅμως ὄχι.»

ΙΣΟΡΡΟΠΗΜΕΝΗ ΕΚΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΥΤΑΡΚΕΙΑ

οὐκοῦν καὶ τοῦτο αὖ ἄλλο πρόσταγμα τοῖς φύλαξι
προστάξομεν, φυλάττειν παντὶ τρόπῳ ὅπως μήτε σμικρὰ
ἢ πόλις ἔσται μήτε μεγάλη δοκοῦσα, ἀλλὰ τις ἱκανὴ καὶ
μία.

«Να λοιπόν πάλι και ένα ἄλλο πρόσταγμα που θα δώσουμε
στους φύλακες: να προσέχουν με κάθε τρόπο ὡστε η πόλη
οὔτε να μικρύνει οὔτε απλῶς να φαίνεται πως εἶναι μεγάλη,
ἀλλὰ να ἔχει αὐτάρκεια και να εἶναι μία και ενιαία.»

[...]

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

οὔτοι, ἦν δ' ἐγώ, ὧ ἀγαθὲ Ἀδείμαντε, ὡς δόξειεν ἄν τις, ταῦτα πολλὰ καὶ μεγάλα αὐτοῖς προστάττομεν ἀλλὰ [423e] πάντα φαῦλα, ἐὰν τὸ λεγόμενον ἐν μέγα φυλάττωσι, μᾶλλον δ' ἀντὶ μεγάλου ἱκανόν. «Δεν εἶναι, καλέ μου Αδείμαντε, πολλά και βαριά, ὅπως θα μπορούσε να νομίσει κανείς, ὅσα τους επιβάλλουμε ἀλλὰ εὐκόλα ὅλα, ἀρκεί να τηροῦν ἐκεῖνο το παροιμιώδες ἕνα και μεγάλο, αν και ἐγώ δεν θα το χαρακτηρίζα μεγάλο, ἀλλὰ ἀρκετό.»

τὴν παιδείαν, ἦν δ' ἐγώ, καὶ τροφήν: ἐὰν γὰρ εὖ παιδευόμενοι μέτριοι ἄνδρες γίνωνται, πάντα ταῦτα ῥαδίως διόψονται [...] «Τὴν παιδεία, εἶπα, και τὴν ἀνατροφή. Γιατί αν, παίρνοντας μια καλή παιδεία, γίνονται ἄνθρωποι στερεοί και μετρημένοι, εὐκόλα θα διακρίνουν ὅλα αὐτά»

ΜΟΥΣΙΚΑ ΤΕΙΧΗ ΚΑΙ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ

ὡς τοίνυν διὰ βραχέων εἰπεῖν, τούτου ἀνθεκτέον τοῖς ἐπιμεληταῖς τῆς πόλεως, ὅπως ἂν αὐτοὺς μὴ λάθῃ διαφθαρέν ἀλλὰ παρὰ πάντα αὐτὸ φυλάττωσι, τὸ μὴ νεωτερίζειν περὶ γυμναστικὴν τε καὶ μουσικὴν παρὰ τὴν τάξιν, ἀλλ' ὡς οἶόν τε μάλιστα φυλάττειν.

«Με δυο λόγια λοιπόν, ὅσοι θα ἔχουν τὴν φροντίδα τῆς πόλης πρέπει νὰ το προσέχουν αὐτὸ νὰ μὴ χαλάσει χωρὶς νὰ το πάρουν εἶδηση, ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα νὰ ἔχουν τὸ νου τους νὰ μὴν εἰσάγονται καινοτομίες στὴν γυμναστικὴ καὶ τὴ μουσικὴ τέτοιες που νὰ ξεφεύγουν ἀπὸ τὰ καθιερωμένα ἀλλὰ νὰ μένουν σταθεροί σὲ αὐτά, ὅσο το δυνατό περισσότερο.»

[...]

εἶδος γὰρ καινὸν μουσικῆς μεταβάλλειν εὐλαβητέον ὡς ἐν ὄλω κινδυνεύοντα: «Χρειάζεται να είμαστε πολύ προσεκτικοί σε ὅ,τι αφορὰ την εισαγωγή νέων μουσικῶν δρόμων, επειδὴ ἐδῶ διακυβεύονται τα πάντα.»

οὐδαμοῦ γὰρ κινουῦνται μουσικῆς τρόποι ἄνευ πολιτικῶν νόμων τῶν μεγίστων, ὡς φησὶ τε Δάμων καὶ ἐγὼ πείθομαι. «Γιατί πουθενά δεν συντελούνται αλλαγές στους τρόπους της μελωδικῆς σύνθεσης χωρὶς να ακολουθούνται ἀπὸ ριζικὲς πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς μεταβολές, ὅπως υποστηρίζει καὶ ο Δάμων καὶ το πιστεύω καὶ ἐγώ.»

Ο ΔΑΜΩΝ ΗΤΑΝ ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ ΚΑΙ
ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΕ ΤΗΝ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΤΗΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ

ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΕΙΝΑΙ ΣΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

[424d] τὸ δὴ φυλακτήριον, ἦν δ' ἐγώ, ὡς ἔοικεν, ἐνταῦθά
που οἰκοδομητέον τοῖς φύλαξιν, ἐν μουσικῇ.

«Κάπου εδώ τότε φαίνεται ότι πρέπει να χτίσουν το φρούριο
της πόλης οι φύλακες: πάνω στη μουσική.»

[...]

ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ, ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ (ΜΟΥΣΙΚΗ) ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΗ (ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ), Η ΟΠΟΙΑ ΑΚΟΛΟΥΘΩΣ ΡΥΘΜΙΖΕΙ ΟΛΗ ΤΗΝ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΧΩΡΙΣ ΝΑ ΥΠΑΡΧΕΙ ΑΝΑΓΚΗ ΝΟΜΩΝ ΠΟΥ ΝΑ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ Η ΤΟΝ ΣΕΒΑΣΜΟ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ

νομοθετεῖν δ' αὐτὰ οἶμαι εὐήθεις: οὔτε γάρ που γίνεται οὔτ' ἂν μείνειεν λόγῳ τε καὶ γράμμασιν νομοθετηθέντα. πῶς γάρ; «Να φτιάχνει κανείς νόμους για να ρυθμίσει τέτοια πράγματα (λεπτομέρειες της συμπεριφοράς) είναι νομίζω ανόητο. Γιατί τέτοιες ρυθμίσεις, προφορικές και γραπτές, δεν γίνονται, αλλά κι αν γίνονται, θα έμεναν ανεφάρμοστες.»

ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΔΥΣΗ/
ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ: ΟΧΙ ΝΟΜΟΙ

[...]ἔγὼ μὲν τοίνυν, εἶπον, διὰ ταῦτα οὐκ ἂν ἔτι τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρήσαιμι νομοθετεῖν. «Εγὼ λοιπόν γι αυτούς τους λόγους δεν θα επιχειρούσα να θεσπίσω νόμους για τέτοιας λογής πράγματα.»

[...] τάδε τὰ ἀγοραῖα, συμβολαίων τε πέρι κατ' ἀγορὰν ἕκαστοι ἄ πρὸς ἀλλήλους συμβάλλουσιν, εἰ δὲ βούλει, καὶ χειροτεχνικῶν περὶ συμβολαίων καὶ λοιδοριῶν καὶ αἰκίας καὶ δικῶν λήξεως καὶ δικαστῶν καταστάσεως, καὶ εἴ που τελῶν τινες ἢ πράξεις ἢ θέσεις ἀναγκαῖοί εἰσιν ἢ κατ' ἀγορὰς ἢ λιμένας, ἢ καὶ τὸ παράπαν ἀγορανομικὰ ἅττα ἢ ἀστυνομικὰ ἢ ἐλλιμενικὰ ἢ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, τούτων τολμήσομέν τι νομοθετεῖν; «Ὅμως [...] τί θα γίνει με τις υποθέσεις της αγοράς, τις ιδιωτικές συμφωνίες που συνάπτει ο ένας με τον άλλο, τις συναλλαγές, αν θέλεις, με τον ένα ή τον άλλο τεχνίτη, επίσης με τις εξυβρίσεις, τις σωματικές κακώσεις, τις μηνύσεις που υποβάλλονται, τον ορισμό των δικαστῶν, ακόμη με την καταβολή και την είσπραξη τελῶν, όπου τυχόν είναι απαραίτητο στις αγορές ή στα λιμάνια ή και γενικώς με την τάξη στην αγορά, στην πόλη, στο λιμάνι ή οτιδήποτε σχετικό. Θα αποτολμήσουμε άρα να φτιάξουμε για τέτοια πράγματα νόμους;»

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΝΕΙ ΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ ΠΕΡΙΤΤΟΥΣ

κινδυνεύει γούν, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Ἀδείμαντε, ἐκ τῆς παιδείας ὅποι ἄν τις ὀρμήσῃ, τοιαῦτα καὶ τὰ ἐπόμενα εἶναι.

«Φαίνεται, Αδείμαντε, εἶπα, ὅτι ἀνάλογα με την κατεύθυνση που θα πάρει κανείς από την παιδεία, θα εξαρτηθεῖ και η παραπέρα εξέλιξή του[...].»

ἀλλ' οὐκ ἄξιον, ἔφη, ἀνδράσι καλοῖς καὶ γαθοῖς ἐπιτάττειν:
[425c] [...] τὰ πολλὰ γὰρ αὐτῶν, ὅσα δεῖ νομοθετήσασθαι, ῥαδίως που εὐρήσουσιν [425e]

«Δεν θα ήταν σωστό να δίνουμε προσταγές σε καλούς και άξιους ανθρώπους [...] Γιατί τις περισσότερες ρυθμίσεις, για όσα πράγματα χρειάζονται νομοθετική ρύθμιση, θα τις βρουν και μόνοι τους.»

ΣΥΜΦΩΝΟΥΝ ΟΤΙ ΕΧΟΥΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΕΙ ΤΗ
ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΙΔΑΝΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ ΕΡΓΟ ΠΟΥ
ΕΕΚΙΝΗΣΑΝ ΓΙΑ ΝΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΟΥΝ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ
ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΣΤΗΝ ΑΤΟΜΙΚΗ ΨΥΧΗ

- Δομική ισομορφία μεταξύ μεγάλου και μικρού, κοινωνίας και ατομικής ψυχής, ανάλογα με το πιο τονισμένο στοιχείο. Φυσικά οι τάξεις αποτελούνται από άτομα, αλλά και η σωφροσύνη αφορά όλες τις τάξεις.

ΑΤΟΜΙΚΗ ΨΥΧΗ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΑΞΗ	ΑΡΕΤΗ	
Λογιστικό	άρχοντες	φρόνηση	} δικαιοσύνη
Θυμοειδές	επίκουροι	ανδρεία	
επιθυμητικό	δημιουργοί	σωφροσύνη	

Ο ΑΝΔΡΕΙΟΣ

καὶ ἀνδρεῖον δὴ οἶμαι τούτῳ τῷ μέρει καλουμένον ἓνα
[442c] ἕκαστον, ὅταν αὐτοῦ τὸ θυμοειδὲς διασώζη
διὰ τε λυπῶν καὶ ἡδονῶν τὸ ὑπὸ τῶν λόγων παραγγελθὲν
δεινόν τε καὶ μῆ.

«Και ἓναν ἄνθρωπο τον χαρακτηρίζουμε ἀνδρεῖο με βάση
αὐτὸ το κομμάτι της ψυχῆς, ὅταν δηλαδή το θυμοειδὲς σώζει
αλώβητο μέσα ἀπὸ λύπες και χαρὲς τὴν ἐντολή που του
ἔδωσε ο λογισμὸς σε σχέση με το τι πρέπει να φοβάται και τι
να μὴν φοβάται.»

Ο ΣΟΦΟΣ

σοφὸν δέ γε ἐκείνω τῷ σμικρῷ μέρει, τῷ ὃ ἤρχέν τ' ἐν αὐτῷ καὶ ταῦτα παρήγγελλεν, ἔχον αὖ κακείνο ἐπιστήμην ἐν αὐτῷ τὴν τοῦ συμφέροντος ἐκάστω τε καὶ ὅλω τῷ κοινῷ σφῶν αὐτῶν τριῶν ὄντων.

«Σοφό πάλι χαρακτηρίζουμε τον άνθρωπο με βάση εκείνο το μικρό μέρος της ψυχής που κυβερνούσε μέσα του και έδινε αυτές τις εντολές, το μέρος που κι εκείνο είχε γνώση για ό,τι συμφέρει καθένα μέρος χωριστά όσο και το κοινό σύνολο που απαρτίζεται από τα τρία αυτά μέρη.»

Ο ΣΩΦΡΩΝ

σώφρονα [...] τῆ φιλία καὶ συμφωνία τῆ αὐτῶν τούτων,
ὅταν τό τε ἄρχον καὶ τὸ ἀρχομένω τὸ λογιστικόν.

«Λέγοντας πάλι για κάποιον ότι έχει σωφροσύνη παίρνουμε
ως βάση τη φιλική και αρμονική σχέση των δύο, όταν δηλαδή
αυτό που εξουσιάζει και αυτό που εξουσιάζεται συμφωνούν
ότι την εξουσία πρέπει να την ασκεί ο λόγος και δεν
ξεσηκώνεται εναντίον του [...].»

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΤΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

ἐν αὐτῷ ἕκαστον τὰ αὐτοῦ πράττει ἀρχῆς
τε πέρι καὶ τοῦ ἄρχεσθαι

«Κάθε ένα από τα μέρη να ασχολείται με τα δικά του, τις δικές του αρμοδιότητες όσον αφορά το ἀρχεῖν και το ἀρχεσθαι.»

Η ΑΔΙΚΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΣΤΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ
οὐκοῦν στάσιν τινὰ αὐ̃ τριῶν ὄντων τούτων δεῖ αὐτὴν
εἶναι καὶ πολυπραγμοσύνην καὶ ἀλλοτριοπραγμοσύνην
καὶ ἐπανάστασιν μέρους τινὸς τῷ ὅλῳ τῆς ψυχῆς, ἵν'
ἄρχῃ ἐν αὐτῇ οὐ προσῆκον, ἀλλὰ τοιούτου ὄντος φύσει
οἴου πρέπειν αὐτῷ δουλεύειν, τῷ δ' οὐ δουλεύειν
ἀρχικοῦ γένους ὄντι; τοιαῦτ' ἄττα οἶμαι φήσομεν καὶ τὴν
τούτων ταραχὴν καὶ πλάνην εἶναι τὴν τε ἀδικίαν καὶ
ἀκολασίαν καὶ δειλίαν καὶ ἀμαθίαν καὶ συλλήβδην
πᾶσαν κακίαν. «Κάτι λοιπόν σαν εξέγερση ανάμεσα
σ' εκείνες τις τρεις δυνάμεις πρέπει να είναι η αδικία, ένα
εἶδος πολυπραγμοσύνης και ανάμιξης της μιας στις δουλειές
των άλλων, μια επανάσταση ενός μέρους της ψυχῆς εναντίον
του συνόλου της ψυχῆς, με στόχο να πάρει την εξουσία από
αυτὴν, παρόλο που δεν έχει τέτοιο δικαίωμα [...]»

- Βασική θέση όλων των φιλοσοφικών ρευμάτων της αρχαίας Ελλάδας είναι πως η αρετή είναι διδακτή.
- Αυτή πρέπει να είναι και η βασική θέση του παιδαγωγού, το οποίο δίνει νόημα στον ρόλο του, αλλά και του επιστήμονα, ο οποίος αναζητά κατά βάση μακροπρόθεσμες λύσεις.
- Συνεπώς η αρετή είναι διδακτή, με την έννοια ότι μπορεί να υπάρξει πρόληψη και κατάλληλη ανθρωπιστική και επιστημονική παρεμβατικότητα που να περιορίζει τα φαινόμενα και όχι τους ανθρώπους.

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: *Platonis Opera*, ed. John Burnet. Oxford University Press. 1903, στο: www.perseus.tufts.edu.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ (βασισμένη): Πλάτων *Πολιτεία*. Εισαγωγικό σημείωμα, μετάφραση, ερμ. σημειώματα: Ν. Μ. Σκουτερόπουλος. Αθήνα: Πόλις. 2002.